

НАПРЯМ 2. ІСТОРІЯ ВАЖЛИВИХ НАУКОВИХ ВІДКРИТТІВ ЩОДО ЗНАКОВИХ СИСТЕМ, ІНСТРУМЕНТІВ, СПОСОБІВ ДОКУМЕНТАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-313-5-4>

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ (ВІДНОШЕННЯ АНТОНІМІЇ) ТЕРМІНОЛЕКСИКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Мельник П. В.

*магістр філології, магістр педагогіки вищої школи,
народний депутат України,
голова підкомітету з питань координації програм
технічної допомоги Європейського Союзу та співпраці
з Євратомом Комітету Верховної Ради України з питань
інтеграції України з Європейським Союзом
м. Київ, Україна*

Сьогодні, в епоху глобалізації, для якої характерний природний процес міграції різноманітних ресурсів: грошових, людських, виробничих, економічних, освітніх тощо – значущості в різних сферах набуває обмін інформацією, її фіксація й документування. Пришвидшує цей процес можливість комунікації між людьми на підставі стрімкого розвитку науково-технічного прогресу. Інформаційні технології уможливають швидке передавання інформації в глобальному масштабі, що зі свого боку спричиняє вплив на суспільні відносини. Розвиток соціальних інформаційних відносин формує відповідні норми регулювання – публічно-правовий та науково юридичний феномен інформаційного права. Інформатизація суспільства вимагає з боку дослідників особливої уваги до термінів та термінологічної системи нової правничої галузі – інформаційне право, яке, ставши цілісною системою наукового знання, має власну систему понять і термінів. Термінології юриспруденції загалом і термінології інформаційного права зокрема притаманні певні загальномовні властивості, як, наприклад, відношення антонімії.

Явище антонімії ґрунтується на протиставленні за семантичною ознакою двох предметів, явищ, станів, якостей тощо. Наука оперує

протилежними поняттями, тому спеціальна лексика різних галузей знань також перебуває в антонімічних відношеннях, у яких відображається наше сприйняття дійсності та суперечливої складності й взаємозумовленості наукового пізнання.

Антонімічні пари термінів так само, як і позначувані ними спеціальні поняття, не просто протиставляються, а й тісно пов'язані одне з одним. Термін *захист*, наприклад, викликає в нашій свідомості термін *напад*. Логічна основа антонімії базується на протилежності видових понять, що проявляється через якість (властивість) і визначається родовим поняттям тощо.

Терміни-антоніми, на відміну від синонімів, у лексикографічних виданнях не помічені окремими позначками, а це потребує від лінгвістів пильної уваги при виявленні антонімічних пар та дослідженні процесів антонімії в окремих галузевих термінологічних системах. З метою виявлення антонімічних пар необхідно здійснити аналіз словникових дефініцій термінів шляхом співвіднесення компонентів значень для встановлення відмінностей між ними. Антонімічні терміни матимуть спільну сему та семи протиставлення. Серед ознак, за якими визначають лексеми з протилежними значеннями, можна назвати наступні:

- протилежність значень;
- приналежність до однієї частини мови;
- співвіднесеність позначуваних понять;
- тотожність лексичної сполучуваності та належності до одного стилю.

Терміни-антоніми – це протиставлені за певною ознакою спеціальні поняття на позначення крайніх точок виявів, змін описуваного ними семантичного простору чи точок, рівновіддалених від уявного центру цього простору. Основною рисою термінів-антонімів визнають бінарність та закритість антонімічного ряду, адже саме явище антонімії термінологізмів засноване на єдиній підставі, а денотат антонімів – це завжди або єдиний, загальний об'єкт, або єдина, спільна для них ознака. Т. Михайлова зазначає, що «антонімічними в термінології слід вважати відношення двох значень, виражених різними термінами, що передають істотні ознаки несумісних протилежних або суперечливих видових понять стосовно одного родового, тобто мають спільну семантичну основу, а відмінні семи цих значень змінюють одна одну або одна виключає іншу» [1, с. 295].

Відповідні семантичні відношення визначають різні типи опозицій – контрарні, комплементарні, контрадикторні, конверсійні [2, с. 31].

Г. Ус уважає, що «у сфері спеціальної лексики наявність різних семантичних типів антонімів важлива як свідчення не лише чинності

певних мовних універсалій у терміносистемах, а й закономірностей категорійно-семантичної вербалізації наукового знання та формування наукової картини світу. У кожному семантичному типі антонімів виявляється певний логічний зв'язок між поняттями» [3, с. 174].

Контрадикторним антонімічним термінам властиве протиставлення за наявністю чи запереченням властивості або ознаки. Це пара однокорених термінів, один з яких має заперечний словотвірний афікс, який вказує на відсутність певної ознаки, а також аналітичних термінів, де у відношеннях антонімії перебуває один із компонентів складного терміна, наприклад: *засвідчена копія – незасвідчена копія, задокументована інформація – незадокументована інформація, правомірне використання комерційної таємниці – неправомірне використання комерційної таємниці, правомірне збирання комерційної таємниці – неправомірне збирання комерційної таємниці, профільне видання – непрофільне видання, санкціонований доступ до інформації – несанкціонований доступ до інформації* тощо.

Контрарні терміни-антоніми перебувають у відношеннях протилежності, а не суворой аппозиції. Такий тип антонімічних зв'язків передбачає однорідні (видові), проте несумісні аппозитивні поняття. Контрарній антонімії властиве використання лексичних засобів вираження протилежності, тобто різнокорених антонімів. Особливістю контрарних антонімічних зв'язків можна назвати можливість розширення антонімічної пари термінами, у якій елементами мають різні за ступенем прояву ознаки, а, отже, між цими термінами-антонімами наявні термінологічні лакуни, що можна заповнити новими проміжними термінами. Наприклад: *адресний зв'язок – багатоадресний зв'язок, первинний запит – вторинний запит, первинний документ – вторинний документ, документ тривалого зберігання – документ постійного зберігання* тощо.

Комплементарні терміни-антоніми не мають ознаки заперечення, а лише співвідносяться на підставі контрасту виражених ознак. Комплементарна термінологічна пара вибудується на родо-видових відношеннях і не може розширюватися шляхом додавання проміжного компонента. Для комплементарної антонімії облігаторність другого члена опозиції обов'язковий атрибут. В інформаційно-правовому дискурсі виявляємо поодинокі комплементарні (взаємодоповнювані) антонімічні відношення, наприклад: *таємна інформація – відкрита інформація*.

Конверсивні терміни-антоніми виражають протилежну спрямованість дій, ознак та явищ: *розкриття інформації – приховування інформації, правдива інформація – хибна інформація, зберігання інформації – знищення інформації, збір інформації – поширення інформації, старіння інформації – поновлення інформації, інформація*

з обмеженим доступом – інформація з відкритим доступом, інформація з внутрішніх джерел – інформація із зовнішніх джерел тощо.

У термінології інформаційного права відношення протилежності також виражені традиційними мовними засобами: лексичними та словотвірними. Лексичними засобами створюються різнокорінні антоніми: *запитувач – відповідач, конфіденційність – відкритість, письмова відповідь – усна відповідь, таємна інформація – відкрита інформація, розкриття інформації – приховування інформації, правдива інформація – хибна інформація, зберігання інформації – знищення інформації, виток інформації – блокування інформації, конфіденційна інформація – масова інформація, збір інформації – поширення інформації, старіння інформації – поновлення інформації, оригінал документа – копія документа, адресант документа – адресат документа* тощо.

Однокореневі антоніми утворюються за допомогою словотвірних засобів. У однокореневих термінах-антонімах значення протилежності виникає шляхом приєднання антонімічних префіксів та суфіксів, наприклад: *засекречена інформація – розсекречена інформація, провідний зв'язок – безпровідний зв'язок*.

У досліджуваній термінології виявляємо антонімічні пари, утворені за допомогою заперечної частки *не-*, наприклад: *професійна інформація – непрофесійна інформація*.

Отже, в інформаційно-правовому дискурсі спостерігаємо явище антонімії термінів, через яке виявляються поняттєві опозиції. У термінології інформаційного права функціонують як лексичні, так і словотвірні антоніми. Антоніми-евфемізми, які мають більш м'яку форму вираження значення протилежності не виявлені. Відповідно до специфіки системних зв'язків у досліджуваній термінології виділяємо наступні класифікаційні типи термінів-антонімів: контрадикторні, контрарні, комплементарні, конверсивні.

Література:

1. Михайлова, Т. В. Антонімічні відношення українських науково-технічних термінів як мовне явище та об'єкт лексикографії. *Українська термінологія і сучасність* : зб. наук. праць. Київ, вип. V, 2003. С. 295–299.

2. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.

3. Ус Г. Г. Українська термінологія сімейного права: генеза і структурно-системна організація : дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.01). Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2019. 235 с.